

Спадчына

Пра што распавядзе «дымка» і «маргуха»

Новая кніга Вольгі ЛАБАЧЭЎСКАЙ прысвечана посцілкам і дыванам

Чалавеку ўласціва пераацэньваць яркае, чужое і недаацэньваць сваё, толькі на першы погляд сціплае... Колькі дамацканых посцілак і дываноў, сатканых бабулямі і прабабулямі, адпраўлена на сметніцу! Упэўнена, што ў таго, хто пачытае цудоўнае выданне вядомай мастацтвазнаўцы Вольгі Лабачэўскай «Беларускія посцілкі і дываны: антрапалогія і мастацтва традыцыйнай рэчы», якое нядаўна выйшла ў выдавецтве «Беларуская навука», ніколі не падымецца рука знішчыць узор народнага ткацтва... Наадварот — захацаца ўгледзецца ў гэтую прыгажосць, выратаваць яе ад знішчэння... Менавіта так, як робіць Вольга Аляксандраўна.

— Вы ахалілі сваімі даследаваннямі, напэўна, усе жанры беларускага народнага мастацтва... Нават даследавалі побыт беларусаў-«самаходаў», пра якіх пісаў Максім Гарэцкі, перасяленцаў у Сібір. Зрэшты, вы родам з Цюмені. Ці не ад згаданых «самаходаў» ваш род?

— Каб я была міфатворцай, дык придумала б падобнае... Не ведаю, ці ёсць у мяне крэўная сувязь з беларусамі, — магчыма, і ёсць, няма часу заняцца ўласным радаводам. Трапіла ў Мінск па размеркаванні пасля Ленінградскага інстытута жывалісу, скульптуры і архітэктуры. Памятаю першае ўражанне ад Мінска, калі ехала на таксі па праспекце... Пасля Піцера, яго класічнай, барочнай архітэктуры, было... няўтульна ў савецкай гарадской прасторы. Але пасля работы ў Мастацкім музеі я трапіла ў навукова-даследчую эксперыментальную лабораторыю мастацкага промыслаў, якая сёння называецца «Скарбніца». Я была загадчыкам аддзела мастацтвазнаўства. На той час, 1970-я, пачаўся росквіт цікавасці да народнага мастацтва ва ўсім СССР. Пасля сталінскай эпохі, калі народных майстроў выкарыстоўвалі для афіцыйных заказаў, інтэлігенцыя адкрыла для сябе сапраўднае народнае мастацтва, інсітнае, наіўнае.

— Першае ваша даследаванне па беларускім мастацтве было пра што?

— Саломалляценне. У лабораторыі ў нас была цудоўная магчымасць — ездзіць у экспедыцыі. Мелася свая машына, паліва... Калі паліва не хапала, заўсёды можна было яго папрасіць у якога старшыні калгаса. Тады саломка беларуская мяне здзівіла і захапіла. Я не магла зразумець, чаму ніхто нічога не напісаў пра яе. Калі паступіла ў аспірантуру Маскоўскага інстытута мастацтвазнаўства, узяла тэмай даследавання беларускае саломалляценне. Ніякія кніжкі не дапамоглі зразумець народ-

нае мастацтва — толькі сустрэчы з людзьмі, тое, што бачыш на свае вочы, калі можаш народны касцюм прымераць... Дарэчы, у некаторых беларускіх кніжках ёсць мой фотаздымак, падпісаны «Жанчына з Палесся ў калінкавіцкім строі». Сустрэкаючыся з беларусамі, слухаючы іх, хацела глыбей ведаць і беларускую гісторыю. Жыццё людзей падзялялася на адрэзкі, казалі: «за польскім часам», «за саветамі», «пры немцах»... Меліся тэмы, на якія людзям цяжка было размаўляць... Асноўная — вайна. Першая мая экспедыцыя адбылася ў 1981 годзе, калі вайна адчувалася яшчэ вельмі балюча. Былі табуваныя тэмы. Напрыклад, што лён для ткацтва даводзілася часам красіць ў калгасах. Доктарскую я абараняла пра беларускі народны тэкстыль. А посцілкі... Яны, па-першае, вельмі прыгожыя, вельмі розныя... Апошні ўсплёск народнай вясковай жаночай творчасці.

— Вы маеце на ўвазе, ён знікае?

— Па сутнасці, ён ужо знік. Асабліва шмат ткалі гэтыя посцілкі ў пасляваенны час, таму што перасталі ў вёсцы ткаць палатно, ручнікі амаль не рабілі... Посцілкі яшчэ ткалі, да канца 1980-х. Яны былі творами, у якія жанчыны ўкладалі ўсё сваё творчае пакліканне.

— У гэтых вырабах ёсць сакральны сэнс?

— Посцілка — не ручнік. Ручнік фарміруецца як рэч абрадавая, сакральная. А посцілка — не. Да таго ж яны ў сялянскім побыце з'явіліся позна, гэта другая палова XIX стагоддзя. Сакральны бок хіба ў тым, што гэта рэч каштоўная, дарагая, яна была ў вясельным пасагу. Дзяўчына мусіла паказаць

сваё ўмельства. Посцілкі з яе пасагу дэманстраваліся гасцям, для гэтага існавала частка вясельнага абраду. Па посцілках можна прасачыць і падзеі беларускай гісторыі. Напрыклад, пасля ўз'яднання Заходняй і Усходняй Беларусі распаўсюдзіліся новыя ўзоры. Дзяўчыны выходзілі замуж, пераязджалі з Усходняй Беларусі ў Заходнюю і наадварот, прывозілі з сабой посцілкі. Напрыклад, на Случчыне ёсць посцілка «маргуха». Адкуль такая назва? Мне распавілі, была такая дзяўчына, Маргоша, выйшла замуж за іх земляка, ну вось у яе і мелася такая посцілка. І ўсе пачалі такую ткаць. У адрозненне ад ручнікоў, у посцілак вельмі шмат мясцовых назваў, у маёй кнізе ёсць іх слоўнік.

— Самыя старыя па часе вырабы якія вы бачылі?

— У гістарычным музеі ёсць посцілкі пачатку XX стагоддзя, але адзінкі. Лепш захаваліся так званыя падвойныя дываны. Іх ткалі на Гродзеншчыне, частцы Брэстчыны. Гэтыя дываны ёсць XIX стагоддзя. Іх калі не магла саткаць самі, заказвалі майстрам, бо кожная дзяўчына мусіла мець у пасагу хоць бы адзін такі дыван. Яны, як правіла, мелі дату, як і вясельныя кufры.

— А вы можаце адразу адрозніць беларускую посцілку ад іншых?

— Калі б вы запыталіся пра ручнік, я сказала б «так». А посцілка цяжка. Калі ўзяць, напрыклад, посцілку «дымка», яны падобныя да літоўскіх, латышскіх, нават эстонскіх... На Беларусі засвойвалі традыцыі заходнеўрапейскай культуры, сюды прыежджалі рамеснікі, уплывала мануфактурнае ткацтва.

— Дарэчы, пра мануфактуры... У многіх разбурыўся стэ-

змяшчаць каляровыя выявы тых посцілак.

— Мы неаднойчы спрачаліся, дзе мяжа паміж кітчам, інсітным мастацтвам і стылізацыяй прафесійнага мастака? Вы казалі, што ў вырабе посцілак і дываноў магла выкарыстоўвацца нейкія падгледжаныя, замежныя матывы, акрылавыя ніткі колеру «вырві вока»... То-бок, густоўнасць традыцыйнай народнай творчасці замяняў кітч?

— Адна расійская мастацтвазнаўца напісала, што кітч — гэта «красивое в превосходной степени». Калі хочацца зрабіць так прыгожа, ну так прыгожа, што парушаюцца межы густу... Але кітч — гэта яшчэ і справа камерцыйная: калі сённяшні мастак хоча зарабляць грошы, ён будзе маляваць патрэбнае шырокаму спажыву, не абазнамаму ў мастацтве. А што датычыцца народных майстроў, то часам проста здзіўляешся, як ты вясковыя жанчыны, калі ім трапляў у рукі яркі акрыл, умудраліся густоўна яго спалучыць. Нават мастаку дай такі кіслотны колер — не адолее. Вясковыя жанчыны мелі пэўныя каноны — у прапорцыях, колерах... Гэта была таксама, можна сказаць, акадэмічная школа. Для іх не з'яўлялася складаным, сутыкнуўшыся з нейкім нязвычайным матэрыялам ці колерам, уладкаваць яго гарманічна. Дарэчы, нямецкі мастацтвазнаўца Альберт Іпель, які ў 1918 годзе ладзіў разам з Іванам Луцкевічам у Мінску першую выстаўку беларускага мастацтва, параўноўваў беларускае народнае мастацтва з антычнымі ўзорамі.

— Між тым у сатканага бабулямі і прабабулямі часта сумны лёс...

— Так. Разам з маладымі вяскоўцамі, якія перасяліліся ў гарады, посцілкі таксама мігрыравалі. Калі людзі ездзілі на «жыгулях» і «запарожцах», можна было бачыць, што сядзенні абцягнутыя такімі посцілкамі, прыгожымі, вясёлкавымі. Посцілак жа было шмат... Калі жанчына адчыняла шафу, іх ляжаў цэлы стос. Яна дарыла іх дзецям, унукам... Праўнукі ўжо не хацелі тых посцілак. Калі жанчына памірала, іх магла спаліць. Яшчэ бяда — ужо гадоў трыццаць як музеі перасталі набываць такія экспанаты. Здараюцца толькі выпадковыя закупкі. Але цяпер у «Фэйсбуку» людзі пачалі вывешваць здымкі маёй кнігі на фоне старых посцілак, прывезеных з вёскі. Прыходзіць усведамленне, што гэта каштоўная рэч, сямейная рэліквія, варта нашай увагі з'ява нацыянальнай культуры. Значыць, мая кніга з'явілася своечасова.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ.
Фота Анатоля КЛЕШЧУКА.

